

УДК 371.1

ГАЛИНА ДЕГТЯРЬОВА

(Харків)

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

Розглянуто, на основі змісту кваліфікаційних характеристик педагогів та аналізу наукових джерел, інформаційно-комунікаційна компетентність, що є одним із засобів професійного самовдосконалення педагога в системі післядипломної педагогічної освіти, що є сходинкою на шляху його професійного зростання для забезпечення якості освіти.

Ключові слова: *ІК-компетентність (інформаційно-комунікаційна компетентність), професійне самовдосконалення педагога, підвищення кваліфікації, післядипломна педагогічна освіта, Національна рамка кваліфікації, кваліфікаційна характеристика.*

Однією з важливих вимог до особистості сучасного педагога є його готовність до постійного саморозвитку та самовдосконалення, що зумовлюється постійними змінами, котрі відбуваються в суспільному житті, стрімким розвитком освітньої сфери, зокрема її інформатизація, що розглядається як процес впровадження досягнень інформатики в реальне життя людей і організацій [4], а також потреба в оволодінні новими змістом, формами, методами, засобами навчання. Усе це спонукає педагогів до постійного самовдосконалення власної професійної майстерності, тому на часі говорити про професійне самовдосконалення педагога як складову його професійної компетентності, що здійснюється через самоосвіту, активну участь у різноманітних методичних заходах та експериментальній роботі. Під час самоосвітньої діяльності педагог задовольняє власні пізнавальні потреби та вдосконалює здібності, осмислює особистий досвід викладання, підвищує рівень власної професійної компетентності. Варто наголосити, що головною метою самовдосконалення є всебічний розвиток особистості педагога для подальшого забезпечення оптимальних умов для навчання та виховання учнів.

Процес самовдосконалення складається з чотирьох етапів: самоусвідомлення та прийняття рішення здійснювати процес самовдосконалення; планування та вироблення програми самовдосконалення; безпосередня практична діяльність з реалізації поставлених завдань, пов'язаних із роботою над самим собою; самоконтроль та самокорекція цієї діяльності [6].

Підвищення професійного рівня вчителя, освоєння нових освітніх технологій, перехід від принципу «освіта на все життя» до «освіта через все життя», як стверджує Р. Гатін [1], сьогодні виявляються безпосередньо пов'язаними з інформаційними та комунікаційними технологіями, тому вчитель повинен набути так званої «подвійної компетенції», тобто, крім суто традиційних професійних знань, мати сучасні знання та навички роботи з інформаційними технологіями. Це знаходить відображення в ІК-компетентності (інформаційно-комунікаційній компетентності, котра є компонентом його загальної педагогічної культури, найважливішим показником його професійної майстерності.

«Учителю необхідно знати свої сильні і слабкі сторони, постійно формувати в собі внутрішній стрижень особистісного зростання, яке є неодмінною умовою досягнення професіоналізму» [10].

Метою статті є розгляд ІК-компетентності як одного із сучасних засобів професійного самовдосконалення педагогів в умовах впровадження Національної рамки кваліфікації.

Р. Полякова акцентує увагу на тому, що освітні стандарти нового покоління, які розробляються на основі компетентнісного підходу, припускають, що формування ІК-компетентності педагога є важливою складовою його професіоналізму, а системне, цілісне уявлення про неї, виділення її структури, обґрунтування критеріїв, функцій і рівнів її сформованості, дозволить цілеспрямовано й ефективно організувати навчальний процес у межах освітньої діяльності, підвищити рівень предметно-спеціальних знань учителів, приймати ефективні рішення в навчальній роботі [8].

Тлумачення понять *«інформаційний», «інформаційно-комунікаційний» та «інформатичний»* у сукупності з поняттям *«компетентність»* подавали такі вітчизняні та закордонні науковці, як Н. Баловсяк, П. Беспалов, С. Белов, Н. Бібік, Н. Гендіна, М. Головань, Р. Гуревич, М. Жалдак, Н. Євладова, А. Зав'ялов, О. Зайцева, С. Зайцева, О. Іванова, О. Кизик, Н. Колкова, В. Котенко, Н. Морзе, Н. Насирова, О. Нікулочкіна, О. Павленко, Л. Петухова, Н. Прилуцька, О. Семенов, І. Скіпор, Є. Смирнова-Трибульська, О. Смолянинова, О. Спірін, О. Толстих, С. Трішина, А. Фрідланд, М. Холодна, М. Цветкова та ін.

У нашій роботі будемо послуговуватися терміном *«ІК-компетентність»*, хоча у кваліфікаційних характеристиках підвищення кваліфікації педагогічних працівників Харківської академії неперервної освіти зафіксовано термін *«інформаційна компетентність»* [3].

На основі здійсненого нами аналізу термінів на позначення компетентності педагогів у галузі ІКТ, можемо стверджувати, що *ІК-компетентність учителя-предметника* – це важлива складова професійної компетентності, яка є:

– *складним динамічним цілісним інтегративним утворенням особистості, його багаторівневою професійно-особистісною характеристикою* в галузі інформації, інформаційно-комунікаційних технологій і досвіду їх використання, що з'являється в результаті інформатичної підготовки, спрямованої на ефективне здійснення професійної діяльності й постійний професійний саморозвиток;

– *синтезом предметно-спеціальних знань, умінь, навичок*, котрі відбивають реально досягнутий рівень підготовки в галузі використання засобів ІКТ і роботи з різними джерелами інформації, яка формується й удосконалюється в процесі навчання, само- і взаємонавчання та дозволяє розв'язувати нестандартні завдання на основі наявних знань у професійно-педагогічній діяльності;

– *сукупністю мотивів*, що виражаються в прагненні постійного вдосконалення набутих ІКТ-компетенцій для підвищення якості професійної діяльності;

– *особливим типом організації предметно-спеціальних знань*, котрий дозволяє правильно оцінювати інформацію та навчальні ситуації і приймати ефективні рішення в професійно-педагогічній діяльності, використовуючи ІКТ [2].

Ця компетентність виявляється в *здатності педагога*:

– *використовувати ІКТ* для опанування інформаційними потоками та для їх гарантованого донесення з метою задоволення особистих індивідуальних потреб і *вдосконалювати* свої знання, уміння, навички;

– *приймати рішення* в непередбачуваних і мінливих інформаційних умовах;

– *раціонально добирати й свідомо застосовувати* засоби ІКТ та освітні ресурси мережі Інтернет для активного розв'язання завдань опанування учнями предметом [2].

Крім того, учитель є компетентним у галузі інформаційно-комунікаційних технологій, якщо веде пошук і відбір додаткової інформації для навчання з використанням Інтернет-ресурсів; представляє освітню інформацію з використанням різних комп'ютерних засобів; бере участь у роботі мережеских об'єднань педагогів, Інтернет-конференціях із метою підвищення свого професійного рівня; розробляє комп'ютерні тести, системи рейтингової оцінки знань учнів на основі стандартних програм та програм-оболонок; формує власні бази даних з Інтернет-ресурсів навчального призначення; створює навчальні посібники і матеріали на електронних носіях із використанням стандартних додатків та інструментальних засобів; застосовує готові мультимедійні розробки в освітніх і виховних цілях; управляє навчально-виховним процесом за допомогою стандартних додатків і спеціальних комп'ютерних програм [7]; використовує засоби ІКТ для самоосвіти, саморозвитку та самовдосконалення.

Розуміючи, що ІКТ самі по собі не можуть забезпечити підвищення ефективності навчання, проте можуть стати дієвим засобом удосконалення навчального процесу шляхом взаємодії з іншими сучасними педагогічними технологіями, заклади післядипломної педагогічної освіти повинні допомогти педагогам навчитися на основі застосування інноваційних педагогічних методик ефективно використовувати ІКТ у професійній діяльності, а також, як ми зазначали раніше, для власної самоосвіти, саморозвитку та самовдосконалення, які виявляються у свідомій діяльності з неперервного вдосконалення своєї особистості як фахівця шляхом постійного цілеспрямованого і системного підвищення професійної компетентності для задоволення власних інтересів і об'єктивних потреб освітнього закладу. Саме тут у пригоді стане ІК-компетентність, оскільки вона дозволяє педагогу одночасно розв'язувати декілька завдань.

У кваліфікаційних характеристиках підвищення кваліфікації педагогічних працівників, розроблених у Харківській академії неперервної освіти відповідно до Національної рамки кваліфікації, що є системним і структурованим за компетентностями описом кваліфікаційних рівнів, який призначено для використання органами виконавчої влади, установами та організаціями, що реалізують державну політику у сфері освіти, зайнятості та соціально-трудоких відносин, навчальними закладами, роботодавцями, іншими юридичними і фізичними особами з метою розроблення, ідентифікації, співвіднесення, визнання, планування і розвитку кваліфікацій [5; 11], і затверджених Департаментом вищої освіти МОН України 29.04.2013, визначено вимоги до результатів засвоєння освітніх програм. Саме рамки кваліфікацій більше фокусуються на результатах навчання, ніж на процесі, тому в кваліфікаційних характеристиках зафіксовано, що слухач, який засвоїв програму, має оновити, доповнити, розширити професійні компетентності, зокрема інформаційну. При визначен-

ні вимог до змістового наповнення цієї компетентності враховується специфіка професійної діяльності.

Так, у кваліфікаційних характеристиках вчителів української мови та літератури зафіксовано, що інформаційна компетентність виявляється у здатності до взаємодії з інформаційним середовищем. Це передбачає активне знання способів обробки різноманітної інформації та володіння сучасними інформаційними технологіями для якісного виконання професійних завдань; здатність до групової діяльності та співробітництва з використанням сучасних комунікаційних технологій для досягнення професійно значущих цілей; готовність до саморозвитку у сфері інформаційних технологій, необхідного для постійного підвищення кваліфікації та реалізації себе в професійній діяльності.

Там же зазначено, що після навчання на курсах підвищення кваліфікації вчителі будуть мати знання способів пошуку, обробки, структурування, систематизації, зберігання, представлення, передавання інформації за допомогою традиційних та інформаційних технологій; синтезу існуючої інформації для створення на її основі нового знання; *уміння* здійснення інтерпретації інформації в різних формах (текстовій, графічній, аудіо-, відео-), перекладу інформації з однієї знакової системи в іншу; побудова освітньої діяльності за допомогою інформаційних технологій відповідно до дидактичних вимог, використовуючи програмні засоби загального та навчального призначення для організації та модернізації навчально-виховного процесу, організації позаурочної діяльності, розробки творчих навчальних проєктів; використання інформаційних джерел різних типів, у тому числі і на електронних носіях, як для роботи, так і для неперервної самоосвіти; навчатися комунікації за допомогою ІКТ, а саме: оволодіють навичками мережевої взаємодії в асинхронному (за допомогою електронної пошти та форумів) та синхронному (чати, ІСQ) режимах; оцінка актуальності проблем із метою колективного обговорення максимально великою кількістю учасників мережевої взаємодії; використання всіх можливостей обраного способу мережевого спілкування для найбільш точного відображення сутності проблеми і забезпечення оперативності її розв'язання; будуть автономно і відповідально проєктувати навчально-виховний процес із використанням електронних ресурсів та виробляти конкретні методичні рекомендації щодо їх використання у професійній діяльності; забезпечувати педагогічно доцільне використання потенціалу інформаційних ресурсів, який надається засобами ІКТ, і організувати навчальний процес на його основі [3, с. 22].

Іntenсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій змінює умови самоосвіти та самовдосконалення: педагог наразі має Інтернет, що сьогодні є сучасним засобом отримання та переробки, творчого використання здобутої інформації. Інтернет із його можливостями значно розширює простір самовдосконалення педагога, сприяє комунікації через спілкування електронною поштою, участь у чатах, форумах, майстер-класах, тематичних відеоконференціях, вебінарах, семінарах [9], створює умови для оволодіння передовим педагогічним досвідом педагогів-новаторів, для ознайомлення з науково-педагогічними новинками, матеріалами різноманітних зустрічей, конференцій.

У мережі також створюються професійні об'єднання і спільноти такі, як «Учителя online», «Перше Вересня», віртуальні методичні об'єднання, клуби за інтересами, творчі групи, авторські педагогічні майстерні тощо. Ці мережеві спільноти можуть забезпечити різноманітні сфери діяльності педагога: підготовку до уроків, спілкування з колегами, розв'язання психологічних і педаго-

гічних проблем, консультування, самоосвіту, можливість реалізації творчого потенціалу, самопрезентації досвіду роботи у власних блогах, на сайтах і веб-сторінках.

Корисними для професійного самовдосконалення педагога та підвищення ефективності його діяльності є Інтернет-ресурси, до яких можна віднести сайти органів державної влади, новинні освітні сайти, методичні електронні ресурси, сайти видавництва, бібліотек та електронних бібліотек, музеїв та картинних галерей України та світу тощо.

Сучасний педагог, який набув достатнього рівня ІК-компетентності, під час самоосвітньої діяльності має можливість скласти каталог корисних для нього особисто інтернет-ресурсів, що буде постійно оновлюватися й поповнюватися, а також бази даних продуктів самоосвітньої діяльності, наприклад, розробок електронних конспектів уроків, мультимедійних дидактичних і роздавальних матеріалів із предмета, завдань у тестовій формі для різних класів, добірок аудіо- та відео файлів, електронної бібліотеки творів художньої літератури відповідно до програм, розробок освітніх проектів, веб-квестів, ментальних карт тощо.

Крім того, якщо педагог перебуває на високому рівні ІК-компетентності виявом його самовдосконалення може стати створення ним самостійно або у співпраці з іншими вчителями електронних засобів навчального призначення з предмета.

Отже, інформаційно-комунікаційна компетентність як один із засобів самовдосконалення є необхідною умовою формування професійної компетентності педагогів у разі, якщо самовдосконалення – не самоціль педагогів, а сходинка на шляху професійного зростання педагога, який має забезпечити якість освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Гатин Р. И.* НИТ и профессиональная компетентность педагога [Электронный ресурс] / *Р. И. Гатин.* – Режим доступа: <http://ilbyak-school.ucoz.ru/publ/1-1-0-3> – Заголовок с экрана.
2. *Дегтярџова Г. А.* ІК-компетентність – важлива складова професійної компетентності вчителя філологічних дисциплін / *Г. А. Дегтярџова.* – / XI Міжнародна конференція «Стратегія якості у промисловості і освіті» (1 – 5 червня 2015 р., Варна, Болгарія): Матеріали. У 2-х томах. Том II. Упорядники: Хохлова Т. С., Хохлов В. О., Ступак Ю. О., Міжнародний науковий журнал Acta Universitatis Pontica Euxinus, Спеціальний випуск. – Дніпропетровськ-Варна, 2015. – С. 226-230.
3. Збірник кваліфікаційних характеристик підвищення кваліфікації педагогічних працівників. – Харків: Харківська академія неперервної освіти. – 204 с.
4. *Карпов Е. Б.* Уточнение понятий информатики [Электронный ресурс] / *Е. Б. Карпов, А. Я. Фридланд, И. А. Фридланд.* – Режим доступа: www.ict.edu.ru/vconf/files/8912.pdf – Заголовок с экрана.
5. *Лунячек В.* Компетентнісний підхід як методологія професійної підготовки у вищій школі [Электронный ресурс] / *Вадим Лунячек.* – Режим доступа: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2013-1/doc/4/01.pdf> – Назва з титул. екрана.
6. *Марченко І. А.* Самоосвіта педагога як складова моделі розвитку ключових компетентностей учителів початкових класів у післядипломній освіті [Электронный ресурс] / *І. А. Марченко.* – Режим доступа: innovac-koipro.edukit.kr.ua/.../Стаття%20про... – Назва з титул. екрана.
7. Перечень компетенций учителя-предметника в сфере ИКТ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.journal.edusite.ru/p30aa1.html> – Заголовок с экрана.
8. *Полякова Р. Ф.* Развитие информационной компетенции учителя [Электронный ресурс] / *Р. Ф. Полякова.* – Режим доступа: <http://novaya-shkola.su/pedagogam/sredne-obsche-obrazovanie/kabinet-direktora/razvitie-informacionoi-kompetenci-uchitelja.html> – Заголовок с экрана.
9. Професійне самовдосконалення педагога через всесвітню інформаційну мережу [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://wikilic.org.ua>

10. Пухир О. В. Шляхи постійного самовдосконалення сучасного вчителя [Електронний ресурс] / Пухир Олег Васильович. – Режим доступу: telepune.edukit.ck.ua/.../Пухир%20О.%20В.%20... – Назва з титул. екрана.

11. Сучасні підходи до побудови освітніх програм : Методичні матеріали / Ю. В. Холін, С. О. Кравцов, Т. О. Маркова. – Харків, 2014. – 36 с.

ГАЛИНА ДЕГТЯРЕВА

ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ ПЕДАГОГА КАК СРЕДСТВО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМОСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ

Рассмотрено на основе содержания квалификационных характеристик педагогов и анализа научных источников, ИК-компетентность, что является одним из средств профессионального самосовершенствования педагога в системе последипломного педагогического образования, является ступенькой на пути его профессионального роста для обеспечения качества образования.

Ключевые слова: ИК-компетентность (информационно-коммуникационная компетентность), профессиональное самосовершенствование педагога, повышение квалификации, последипломное педагогическое образование, Национальная рамка квалификации, квалификационная характеристика.

GALINA DEGTYARYOVA

TEACHER'S INFORMATION AND COMMUNICATION COMPETENCE AS MEANS OF PROFESSIONAL SELF-IMPROVEMENT

One of important demands to modern teachers' personality is his readiness for constant self-development and self-improvement, which are accompanied by constant changes in the modern life, by quick development of educational sphere, especially its informatization, that's why it's time to speak about the teacher's self-improvement as a part of his professional competence, which is provided through self-education, taking an active part in different methodical activities and experimental work. During the self-educational activity the teacher makes own cognitive needs true and improves his skills, thinks over personal teaching experience, increases the level of own professional competence. It's worth saying that the main aim of self-improvement is the teacher's personality full development for further creating conditions for students' teaching and up-bringing. Increasing the teacher's professional level, mastering new educational technologies today is connected with informational and communicational technologies, that's why the teacher has to get so called «double competence», which has its reflection in IC-competence as a component of teacher's general pedagogical culture, the most important indicator of his professional skills.

In the article it is singled out that the systemic definition of this competence, description its structure, criteria, functions and level of its formation will let organize the educational process effectively, increase the level of teachers' subject and special knowledge, make up effective decisions in their work. The characteristic of a teacher who is competent in the sphere of ICT was given.

On the base of analysis the definitions devoted to teachers' competence in the sphere of ICT made by the author, the definition of teacher's IC-competence was offered, and also it was found out in what ways this competence was shown.

It was singled out that the postgraduate pedagogical education establishments could help teachers learn to use ICT effectively not only in their professional activity but also for their own self-education, self-development and self-improvement themselves as a specialist by constant and systemic professional competence increasing.

In qualification characteristics of teachers' qualification increasing which are worked out in Kharkiv Academy of Postgraduate Education due to the National frame of qualification and signed by Department of higher education, Ministry of Education and Science of Ukraine the demands to results of mastering the educational programs, especially to IC-competence level were determined.

It was marked that the intensive ICT development changes the conditions of teachers' self-education and self-improvement.

The modern teacher who got a good level of ICT-competence has a chance to create modern didactic materials during his self-educational activity.

So, IC-competence as one of self-improvement means is necessary condition for teachers' professional competence forming, if self-improvement is not a teachers' self-aim but a step on the way of teacher's professional growth, which must give the quality of education.

Keywords: *IC-competence (information and communication competence), teacher's professional self-improvement, increasing the qualification, postgraduate pedagogical education, National frame of qualification, qualitative characteristic.*

Одержано 21.10.2015, рекомендовано до друку 18.01.2015